

Bálint Róbert

***AZ ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI
KONGREGÁCIÓ FEJLŐDÉSE ÉS HATÁLYOS
SZABÁLYOZÁSA***

Tézisfüzet

Moderátor: Szabó Péter

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM

Kánonjogi Posztgraduális Intézet

BUDAPEST

2014

A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosantum Consilium* konstitúciója szerint „*a liturgia az a csúcs, amelyre az Egyház tevékenysége irányul; ugyanakkor az a forrás is, amelyből minden ereje fakad*”. Ahhoz azonban, hogy valóban *csúcs* és *forrás* tudjon lenni, szüksége van egy felsőbb tekintélyre, egy intézményre, mely az egyetemes Egyház liturgiája felett őrökdi, és ha szükséges, szabályozza.

Jelen disszertáció éppen annak a nagy múltra visszatekintő intézménynek a bemutatását tűzte ki célul, mely foglalkozik mindazzal, ami - tiszteletben tartva a Hittani Kongregáció illetékességét - az Apostoli Szentszékre tartozik a szent liturgia, elsősorban a szentségek szabályozása és előmozdítása körül. Elősegíti és védelmezi a szentségek fegyelmét, különösen azokat a kérdéseket érintve, melyek az érvényes és megengedett kiszolgáltatással kapcsolatban merülnek föl. Ugyanakkor „*gondosan felügyel arra, hogy a visszaélések elkerülése végett pontosan tartsák be a liturgikus rendelkezéseket, és ahol előfordultak visszaélések, szüntessék meg azokat*”.¹ Ez az intézmény az Istentiszteleti és Szentségek Fegyelme Kongregációja.

A liturgia szempontjából továbbra is érvényben van a *liturgia est semper reformanda* elv. Ezért a kongregáció feladata, hogy újjáélessze és növelje a liturgia iránti fogékonyságot a hívek életében és tudatában. A liturgia kell ugyanis a közösség szíve és középpontja legyen. A liturgikus visszaéléseket fel kell számolni, hogy a liturgia valódi szellemét újjá lehessen éleszteni. A liturgikus „kreativitás” (a liturgia össze-vissza alakítása a pap és a hívek kénye kedve szerint) a liturgia szekularizációjához és megszűnéséhez vezet, mivel ellentétes a liturgia természetével. Efelett is őrökdi a kongregáció.

¹ PB Art. 62, 63, 66. 876-877.

Jelen disszertáció megírásakor a következő célkitűzéseket jelöltük meg, a következő kérdésekre kerestük a választ:

I. Miért és hogyan alakult ki ez az intézménytípus az Egyház életében és jogrendjében?

II. Melyek az intézmény egykori és jelenlegi jogi arculatának legfőbb jellemzői?

III. Milyen viszonyban van a hasonló típusú intézményekkel és mennyiben korlátozzák azok működésében?

I. A kérdéseknek megfelelően a disszertáció első részében megismerkedhetünk a Római Kúria gyökereivel, nyomon követhetjük az említett kongregációs rendszer kialakulását. A Római Kúriát az az igény hozta létre, hogy a pápák nem tudták ellátni a fokozatosan növekvő terület, illetve az egyre több tag felett a kormányzást. Ezért volt szükség egy kisegítő „személyzetre”, apparátusra.

Az első századokban nem beszélhetünk a szó szoros értelmében vett Római Kúriáról, de Róma püspöke már akkor is kisegítőkkal, tanácsadókkal dolgozott. Ez a tanácsadó szerv kezdetben a város papjaiból és diakónusaiból álló presbitérium volt, akik a kisebb jelentőségű ügyekkel foglalkoztak. A jelentősebb ügyeket a rendszeresen összehívott római zsinatok tárgyalták. De ebben a korban még nem is volt szükség nagy apparátusra, hiszen akkor még az Egyház léteért folyt a küzdelem. A korai egyházfegyelem közvetlenül a Szentírásból táplálkozott, ezért szigorú szabályokat tartalmazott, amelyek alól felmentés aligha volt lehetséges.

A konstantini fordulat után, mikor az egyház viszonylag békés időszakot élt, kezdtek kialakulni a kisebb hivatalok, melyeknek elsődleges feladatuk Róma városának ügyei voltak, de néha összehívták őket az egyetemes egyházat érintő kérdésekben is.

A 11. századtól kezdve a presbitérium helyét átvette a bíborosok testülete, amely gyűléseken, ún. konzisztóriumokon tárgyalta a különböző ügyeket.

Az ügyek száma fokozatosan megsokasodott, így szükségessé vált az intézményrendszer bővítése. Létrejött az Apostoli Kancellária, az Apostoli Penitenciária és az Apostoli Dataria. Ezeket később újabb intézmények követték. Hatásköreiket nem rögzítették konkrétan, illetve gyakran összemosódtak a feladatok. Ezért egy átfogó kúriareform vált szükségessé, mely V. Sixtus *Immensa Aeterni Dei* apostoli konstitúciójában öltött testet. Kialakult a ma is jellemző komplett, állandó, szakosodott intézményekből álló kongregációrendszer. Bár a konstitúcióban az illetékességek leírása nem teljesen kimerítő, mégis elmondható, hogy az V. Sixtus által lefektetett struktúra alapjaiban a mai napig változatlan maradt.

A 15 kongregáció között az egyik a Szent Rítuskongregáció volt. A kongregációhoz többnyire a liturgikus ügyek tartoztak, hiszen a liturgikus hanyatlások, visszaélések szükségessé tették egy olyan intézmény létét, mely ezen a területen állandó felügyeletet gyakorol és általános szabályokat is hozhat.

Bár a későbbiekben más „társ”-kongregációk is születtek, és maga a Rítuskongregáció is különböző bizottságokkal bővült, elmondhatjuk, hogy a dikasztérium illetékessége a 20. század elejéig lényegében változatlan maradt.

X. Pius kúriareformja sem hozott jelentős változást a Rítuskongregáció életében, de létrehozott egy új kongregációt, amely a szentségi fegyelem teljes spektrumáért lett felelős. Ez a Szentségi Kongregáció.

A II. Vatikáni Zsinaton felmerült a kúria reformjának igénye. Ezt a Zsinat után VI. Pál pápa a *Regimini Ecclesiae Universae* apostoli konstitúció, illetve más rendelkezések révén valósította meg.

A 20. század folyamán további változásokon esett át a Rítuskongregáció. Egyrészt leválasztották róla a Szenttéavatási Ügyek Kongregációját, míg a fennmaradó rész az Istentiszteleti Kongregáció elnevezést kapta. Később a Szentségi

Kongregációval többször egyesítették, majd újra különválasztották a kettőt egymástól. Végül II. János Pál pápa *Pastor Bonus* apostoli konstitúciója újra egyesítette a két intézményt.

II. A történeti áttekintés után a dolgozat következő része a szerv illetékességének fejlődését mutatja be. A Rítuskongregáció feladatai igen szerteágazóak voltak. Hatalmának természete is ennek megfelelően alakult, hiszen a történelem folyamán rendelkezett törvényhozói hatalommal, bírói hatalommal (főleg a szentté és boldoggá avatási ügyekben) és végrehajtói hatalommal is.

Az *Immensa Aeterni Dei* kezdetű konstitúció ráruházta az istentisztelettel és szentségekkel kapcsolatos minden kérdést az egyetemes Egyház valamennyi része felett. A különböző szertartáskönyvek újbóli kiadása is ezen kongregáció hatáskörébe került. Az eredeti illetékességei között szerepelt olyan is, ami mára már más szervezetre tartozik: így például feladata volt a nyilvános és magánfogadások szervezése is. A kongregáció életében speciális helyet foglalt el a szentté és boldoggá avatási eljárások témaköre. Ezek azonban mindig pápai jóváhagyást igényeltek.

A *Sapientis consilio* apostoli konstitúció (1908) módosította a Rítuskongregáció hatáskörét. Ez korlátozásokat hozott, hiszen az újonnan alapított Szentségi Kongregáció vett át több olyan kompetenciát, mely mindaddig a Rítuskongregációhoz tartozott. Elveszítette illetékességét a tiszteletbeli elsőbbségi kérdések felett is, mert az is más kongregációkhoz tevődött át. Mindemmellett bírói ügyeit is a Rota Romanához kellett áthelyeznie, viszont a szentté és boldoggá avatási ügyeket nem. A Rítuskongregáció volt illetékes az ereklyéket érintő kérdésekben is.

A konstitúció a Szentségi Kongregációhoz rendelte azokat a kérdésköröket, melyek a hét szentséggel kapcsolatosak, fenntartva a Hittani Kongregáció és a Rítuskongregáció bizonyos irányú illetékességét a ceremoniális és hitbeli aspektusok tekintetében. A speciális házassági ügyek is hozzá tartoztak: így a házasság gyökeres

orvoslása, az el nem hált házasságok alóli felmentések, a gyermekek törvényesítése, az ágytól-asztaltól való elválasztás ügyei. A házasságon kívül a többi szentség fegyelmi szabályozása is a Szentségi Kongregációhoz tartozott.

Az 1917-es törvénykönyv szinte szó szerint átvette a konstitúció szövegét, így a kongregációk illetékességében nem történt változtatás. A törvénykönyv egyes területeket mégis kiemel: a latin liturgikus könyvek kiadásait, illetve felügyeletét, a szentté és boldoggáavatások feletti kizárólagos illetékességet. A Szentségi Kongregációval kapcsolatban hangsúlyt kapott, hogy a megkötött és el nem hált házasságok alóli felmentésekben kizárólagos az illetékessége.

A történeti visszatekintés után a hatályos jog elemző bemutatására tértünk.

II. János Pál *Pastor Bonus* apostoli konstitúciója értelmében az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció illetékessége kétirányú. Liturgikus téren – a latin egyház vonatkozásában – hozzá tartozik mindaz, amihez a hatályos törvénykönyv az Apostoli Szentszék közreműködését írja elő: liturgikus szövegek összeállítása, helyi vagy rendi liturgikus könyvek és a fordítások felülvizsgálata. Ez a kongregáció foglalkozik az ereklyék, a védőszentek témakörével, adományozza a „basilica minor” címet. Latin relációban felügyeletet gyakorol a szentségkiszolgáltatás liturgikus és kánoni fegyelme felett, ami azok érvényességi és megengedettségi feltételeit illeti, valamint a népi vallásos gyakorlatok felett.

Szentségi téren – ugyancsak latin viszonylatban – hozzá tartoznak az egyes szentségekkel kapcsolatos problémák. Ő ad felmentéseket a szentelési szabálytalanságok és akadályok alól, a házasságkötési forma alól, rá tartozik a házasságok utólagos érvényesítése. Továbbá sajátos eljárásokat is folytat az el nem hált házasságok ügyében, az egyházi rend érvénytelen felvétele ügyében, valamint diakonátusból és a papságból eredő kötelezettségek alóli felmentések (laicizálás) ügyében is.

Mindezek után kijelenthető, hogy az Egyházi Törvénykönyv *De ecclesiae munere sanctificandi* része szinte teljes egészében a kongregációhoz tartozik, fenntartva néhány más központi hatóság illetékességét.

A kongregáció illetékességét legutóbb XVI. Benedek pápa *Quaerit semper* kezdetű motu proprioja módosította. Ebben két területet az Istentiszteleti és Szentségi Kongregációtól a Rota Romanához helyezett át. Ez a két terület a megkötött és el nem hált házasságok alóli felmentés, valamint a szent rendek semmisségének kimondása. Amint azt a Szentatya kifejti, ezt a módosítást az indokolta, hogy a kongregáció figyelmét és erőit szűkebb térre koncentrálna még fokozottabban tudjon a liturgia előmozdításával foglalkozni.

A dolgozatomban kitérünk a kongregációk széküresedés esetében fennálló hatáskörére. Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy széküresedés esetén a kisebb ügyekkel foglalkozhatnak a kongregációk, de jelentősebb ügyekkel nem. Ha a szükség mégis megkövetelné, akkor a döntést a megválasztott pápának utólag jóvá kell majd hagynia.

III. A Római Kúria intézményei között alapításuk óta különböző illetékességi viták, kompetenciaütközések merültek fel. A legtöbb reform, ami a kúrián belül zajlott, ezeket is igyekezett kiküszöbölni.

A disszertáció utolsó kérdéskörében éppen ezért azt vizsgáltuk, hogy az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció milyen kapcsolatban van más kuriális intézményekkel, illetve ezek mennyiben érintik az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció hatáskörét. Ez utóbbi részhez a történetinél kevesebb bibliográfia állt rendelkezésünkre. Emiatt a kapcsolatot, találkozási pontokat főleg az ide vonatkozó jogszabályok fényében mutattuk be.

Elsőként az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció illetve a Hittani Kongregáció kapcsolatában fedezhető fel kompetenciamegosztás, amennyiben egy

liturgikus kérdés a hitet, illetve az erkölcsöt érinti. Ez a fajta kizárólagos illetékessége a Hittani Kongregációnak azonban minden kuriális intézménnyel szemben fennáll, hiszen ez utóbbi szervnek fő feladata, hogy őrködjön a hitet és erkölcsöt érintő kérdések felett.

A második dikasztérium, melynek jogköre kiesik az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció kompetenciája alól, az a Keleti Egyházak Kongregációja. Ez utóbbi mindazokban a kérdésekben illetékes, ami keleti katolikus személyeket érint, ezen túl pedig vannak a Keleti Egyházak Kongregációjának speciálisan alárendelt területek is. Az ilyen területeken még a tisztán latin ügyekben is a Keleti Kongregáció illetékes, de olykor őt is más dikasztériumokkal való egyeztetési kötelezettség terheli.

Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció különleges kapcsolatban van a Szenttéavatási Ügyek Kongregációjával is. Ez természetesnek tűnik, hiszen a gyökerek azonosak. Illetékességi kötődésük egy sarkallatos pontja, hogy mindkettő hatáskörébe beletartoznak a szent ereklyék: a Szenttéavatási Ügyek Kongregációja foglalkozik az ereklyék hitelesnek nyilvánításával és őrzésével kapcsolatos ügyekkel, míg az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció az ereklyék kultikus tiszteletében illetékes. Illetékességi vitákat azonban nem találunk, mert a két dikasztérium jogköre precízen el van határolva.

Az Apostoli Penitenciária illetékessége azokra a dolgokra terjed ki, amelyek a belső fórumot érintik. Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregációhoz tartoznak a különböző felmentések a szentelési szabálytalanságok és akadályok alól, a házasságkötési forma alól vagy az ő tiszte a házasságok utólagos érvényesítése. Ha ezek belső fórumot érintenek (pl. titkos rezervált házassági akadály), akkor a Penitenciária hatáskörébe tartoznak.

Ha illetékességi viták merülnének fel két hatóság között, a vitát általában az Apostoli Szignatúra hivatott eldönteni. Így az Apostoli Szignatúrával mindegyik hatóság kapcsolatba kerülhet. Ez nem vezet illetékességi konfliktusokhoz, mivel a

Szignatúra az említett illetékességi viták eldöntésén túl csak törvényességi felügyeletet gyakorol: vizsgálja, hogy a kongregációk valamely intézkedése nem sértett-e törvényt, illetve az okozott károkról hozhat ítéletet.

Jelen pillanatban nincs rangsor a kongregációk között. Mindegyik kongregációnak megvan az illetékességi köre, az egyes kongregációk közötti kapcsolatot pedig az államtitkárság koordinálja. XVI. Benedek pápa nagyon szívéen viselte a liturgia kérdését, így biztos, hogy az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció munkája is az egyházi élet igen lényeges szektorára vonatkozik.

Lex orandi, lex credendi - amit a liturgia során az egyház nevében imádkozunk, az biztos, hogy a hitünket is kifejezi, illetve nevel bennünket a hitben. Amit közösen éneklünk, amit mindennap hallunk, az mindenképpen a hitünk részévé válik. Ezt felügyeli és irányítja a kongregáció, ezért tartottuk fontosnak bemutatni a dikasztérium fejlődését és hatályos arculatát. Szolgáljon e munka hitünk növekedésére!